

baltasar gracián

zor zamanlar için insan kalma rehberi

Bir Cizvit keşişinden dünyevi bilgeliğe ve sağduyuya dair

DESTEK YAYINLARI: 1239

FELSEFE: 22

BALTASAR GRACIÁN / ZOR ZAMANLAR İÇİN İNSAN KALMA REHBERİ

Yayıma Hazırlayan: Özlem Küskü

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, yayınevini yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumalhoğlu

Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun

Felsefe Serisi Yayın Koordinatörü: Özlem Küskü

Son Okuma: Devrim Yalkut

Kapak Tasarım: İlknur Muştı

Sayfa Düzeni: Cansu Poroy

Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak - Mesud Topal

Destek Yayınları: Nisan 2020 (2.000 Adet)

3. Baskı: Mayıs 2020

4.-5. Baskı: Haziran 2020

6. Baskı: Ağustos 2020

7.-8. Baskı: Ekim 2020

9.-10. Baskı: Ocak 2021

Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-605-311-771-1

© Destek Yayınları

Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul

Tel. (0) 212 252 22 42

Faks: (0) 212 252 22 43

www.destekdukkani.com

info@destekyayinlari.com

facebook.com/DestekYayinevi

twitter.com/destekyayinlari

instagram.com/destekyayinlari

Deniz Ofset – Çetin Koçak

Sertifika No. 48625

Maltepe Mahallesi

Hastane Yolu Sokak No. 1/6

Zeytinburnu / İstanbul

baltasar gracián

zor zamanlar için insan kalma rehberi

Bir Cizvit keşişinden dünyevi bilgiğe ve sağduyuya dair

Yayıma Hazırlayan: Özlem Küskü

Önsöz

Daima özü en kısa yolla vermeyi hedefleyen Gracián, yüzyıllar öncesinden “Bir şey kısa ve özse faydası iki katına çıkar” diye sesleniyor. Haksız da sayılmaz. Herhangi bir şeyde derinleşmek için yeterince vakit bulamadığımız bugünün dünyasında onun nasihati özellikle çok işimize yarayacağına benziyor. Hepimizin düşünsel çekirgelere dönüştüğü günümüzde herhangi bir konuda yoğunlaşmak için vakit yok! Eskisi gibi günler ve saatler değil, saniyeler içinde karar alıp uygulamak zorundayız. Sonuçları olumlu ise güçlü ve başarılı hissettiren ama ruhumuzu yavaştan kemiren, adrenalin depolarımızı yenilendiğinden daha hızlı tüketen bir yaşam biçimini deneyimliyoruz.

Ancak onun bu öğüdü yine de derinlikten yoksun olduğu anlamına gelmesin. Aksine sözlerden tasarruf etse bile büyük etki yaratabilen bir kaleme sahipti o.

Nüktedan tarzı ile ters köşe yapar, ahmaklıkla bilgeliği aynı terazide tartardı. Korkaklıkla cesaretin, acelecilikle temkinli olmanın, kısaca iki uç arasında gidip gelen bu bakışın amacı nihayetinde onun deyimiyile “eşsiz bir insan” yaratmaktı.

Peki bu eşsiz insan nasıl biri olmalıydı?

Ona göre bu “insan” olgun, bilge, sağduyulu, muhakeme yeteneği üst düzeyde, gelişmiş zevklere sahip, eylemlerinde tutarlı ve zekidir. Ancak bu insan aynı zamanda kendini her şeyiyle ortaya saçmayan, bazen saklanmasını da bilen ancak bunu ustalıkla yapan bir hayat kumarbazıdır. Bu kumarbaz hayatın gelip geçiciliğinin içinde ahlaki değerlerini kaybetmeden oyununu kuralına göre oynayanıdır. Hayat denen büyük oyun masasında kartlarını tedbirle açmalı, gelişen durumlara uyum sağlamalı, hiçbir şeyi kanıksamamalıdır.

Gracián bu zorlu maratonun koşucularına kesin sınırlarla çizilmiş direkt kurallar vermez. Çünkü o insanın spontanlığı ve işgüzarlığı karşısında tüm kuralların paslanıp işlevsiz kalacağını bilir.

Başarı, güç, para, aşk ya da konu her neyse... Bir şeyleri elde etmek için doğanızın kötücül taraflarını alevlendirmenize ihtiyacınız yok. Kötü doğanıza yenilmenin ilkelliğini tatmaktansa bunları avantaja çevirip daha “insan” kalarak insanlığın ve kendinizin faydasına kullanabilmeniz de mümkün. Bunun için “aldanma”dan kurtulmak gerekiyor. Hem kendi

tuzaklarınızdan hem de başkalarının önünüze koyacağı tuzaklardan bahsediyorum. Sahici bir gerçekliğe uyanmaktan...

Zor zamanlardan geçiyoruz. Günümüzün sahte ve yapay gerçekliğinin ortasına sıkışan herkes için yaşam sanatında “ahlaksızlığa” düşmeden başarılı olmanın pratik yollarından bahsediyor ve bizlere yeni bir standart öneriyor Baltasar Gracián. Zekâ, bilgelik, zarafet, tevazu, kendiliğindenlik bu standardın olmazsa olmaz niteliklerinden. Ancak mesele bunlara sahip olmakla da kalmıyor. Bu yeteneklerin nasıl kullanılması, dahası ne zaman saklanması gerektiğini tarif ediyor. İşte hüner de burada gizli.

Evet bazen de saklanın diyor çünkü mükemmellik her durumda işinize yarayacak bir şey değildir. Sıradanlığın daha güvenilir olduğu durumlar vardır.

Peki tüm bunlar ne için? Gitgide ağırlaşan yaşam koşullarında payımıza düşeni kapmaya çalışmak için mi? Şan şöhret sahibi olup adımızı unutulmazlar listesine yazdırmak için mi? Kesin cevap vermek zor ancak hayatınızı anlamlandırmanın yolu içinizdeki gizli hünerdedir diyor o. Tavus kuşunun görkemi onun ihtişamla açılan kuyruğundadır, devekuşunununki ise tüyle rinin tuhaflığında...

Okuyacaklarınız içinde bulunduğunuz durumlara göre değişkenlik gösterecektir. Ancak her halükârda zihninizde bir ışık yakacağı ve sizi biraz daha uyanık

tutacağı aşikâr. Rüyadan uyanmak isteyen herkese son sözler Gracián'ın en büyük hayranlarından biri olan Schopenhauer'dan gelsin:

“Hiçbir şey eninde sonunda çabalarınıza, bitmez tükenmez çabalarınıza değmez. Her şey boş ve beyhudedir. Dünya eninde sonunda iflas eder. Yaşam masrafını bile çıkaramayan bir ticarettir.”

Özlem Küskü

Baltasar Gracián kimdir?

“Nükteyi algılayabilen bir kartala benzer,
yaratan ise melektir.”

Gracián anlatımında sıkça kullandığı nükteyi şöyle tarif eder: Kendini hissettiren ama tanımlanamayan bir kavram.

Göz için güzellik, kulak için harmoni neyse akıl için de nükte odur ona göre. Peki kimdir bize bu zekâ dolu sözleri fısıldayan, ara sıra kurnazlık da yapın ama yaparken insanlığın terazisini kaçırmayın diyen bu din adamı?

Cizvit tarikatına mensup bir keşiştir Gracián. 1634 yılında ettiği kutsal yeminden sonra yaşamını teoloji ve felsefe profesörü, vaiz, papaz, yönetici ve yazar olarak sürdürmüştür. 1601 yılında Aragon Krallığı topraklarında bulunan Calatayud kentinde doğmuştur. Soylu bir hekimin oğludur. Gençliğinde İsa'nın hizmetkârlarına katılarak din adamı olmayı seçmiştir. Ancak bir yandan da hep yazmıştır. Yazdıkları mensubu olduğu tarikatın epey hışmına uğramasına neden olmuş, eserlerini takma isimle yayımlamıştır. O dönem kendisine destek olan bir arkadaşı sayesinde yazdıklarını para sıkıntısı çekmeden yayımladığı bilinen Gracián güçlü hitabeti sayesinde verdiği vaazlarla da epey ün yapmıştır.

Gracián'ın yazdıklarına baktığınızda esinlendiği pek çok filozofun izlerini yakalarsınız: Seneca, Epiktetos, Erasmus bunlardan birkaçı. Sadece ilham almamış aynı zamanda ilham da vermiştir, Schopenhauer, Voltaire ve Nietzsche dersek sanırım yeterli olacaktır. Schopenhauer'in "Dünyanın en iyi kitaplarından biri" dediği *El Criticon* (Eleştirimen) insan ruhunun dönüşümünü anlatır. *Agudeza y arte de ingenio* (Aklın Nüktesi ve Sanatı), *Oraculo manual y arte de prudencia* (İşini Bilenin Elkitabı ve Sağduyu Sanatı), *El Heroe* (Kahraman) diğer önemli kitaplarıdır.

1658 yılında hayata veda eden Gracián'ın eserlerinde genellikle din adamlığının vermiş olduğu bilgelikle insana bir yön çizme, öğüt verme bir anlamda

“terbiye etme” sezilir. En çok nükteye yaslar sözlerini, her türden kabalığı eleştirirken, insanı ölçülü olmaya, kalplerde sevgi uyandıran sükûnet dolu tavırlar sergilemeye davet eder. Ancak bunu incelikle yapar, kıldan ince kelimelerinin keskinliğiyle yontmaya çalışır gereksiz sivrilikleri, kelimelerini özenle seçer, ahlakı da dini kuralların içine sıkıştırılmaz. İnsanlıktır onun sözlerinin çerçevesi, hepimizizdir. Yazdıklarıyla tuttuğu aynada kendini görmeyen varsa beri gelsin...

“Ah hayat hiç başlamamalıydın.

Ama madem başladın o zaman hiç bitme!

*Hiçbir şey senden daha çok sevilmedi ve
hiçbir şey senin kırılğan doğana erişemedi.
Seni kaybedenler seni kazanmak için hep geç
kaldı. Doğa insanın üvey annesidir.*

*Doğumunda insana vermediği bilgiyi ona
ölürken sunar... Doğumunda vermez onu insana
çünkü insan bu lütfun değerini anlamayacaktır.*

*Ölürken verir, böylece insan kendi için
planlananın ne olduğunu görür.”*

Cesarettten akliselim olmaya

“Ruhun da kendine has atılganlığı vardır, bedenın sahip olduğu atılganlıktan farklıdır bu. Debdebeli bir ruhun nazik eylemleri kalbin daha zarif görünmesini sağlar. Ruhun gözleri iç güzelliğe, bedeninki ise dış güzelliğe ilgi duyar. İç güzelliğin bilgelikten aldığı alkış, dış güzelliğin iyi zevkten aldığı alkıştan daha fazladır.

Ben nadir bir hediyeyim. Sadece yüksek ruhlu insanlarda bana yer vardır. Kaba bir kişi kendini ve kalbini yenilese de hiçbirinin kalbi beni ağırlamaya yetmez.

Benim eylem alanım cömertliktir, bu da büyük kalplerin zirvesidir. Düşmanlarımla iyi konuşup onlara iyi davranmak benim işimdir. Aynı zamanda Hıristiyanlığın desteklediği kutsal ve temel bir ilkedir bu.

En çok intikam anlarında parlarım. İntikamdan kaçınmam ama onu geliştiririm. Onu duyulmamış bir cömertliğe çevirir ve itibarımı yükseltirim.

Haset üzerinden kazandığım zaferlerin sayısı çok değildir... Çoğunlukla da onları gizli tutarım. Asla bir şeyleri fethetmişim gibi davranmam çünkü böyle bir hak iddiam yok. Ve liyakatimle bir zafer kazandığımda da onu şansıma bağlamak için elimden geleni yaparım.

Zaman zaman hakkımı almayarak onları borçlu hissettiririm. Bir şeyi fethetmek için nezaketen eğildiğimde yükselen itibarım olur. Fark edilmezken göze çarparım, belli belirsizken daha büyüğüm. Ancak her zaman kibri de kibarlığa dönüştüremem çünkü iftiranın açacağı çatlakları sıvamanın bir yolu yoktur.

Bir kusuru rütbeye çevirmek incelikli bir iştir. Çabanın ve sanatın onurunu doğanın ve talihin hareketleriyle takas ederim.

Hatalarınızı ilk itiraf eden siz olun böylece son sözü de siz söylemiş olursunuz. Bu kendini aşağılama değildir kahramanca bir cesarettir. Kendimizi överken değil, eleştirirken daha asil görünürüz.

Zor zamanlarında ya da ödün vermeleri gerektiği anlarda insanlara nazikçe yol gösteririm. Onları herhangi bir darlıktan kurtaracak şeyleri vermekte çekinmem, bazen bir eylem bazen de bir kelime... Bu bir şaka, özlü söz, kasti bir hata ya da paradoks olabilir.

Ben kolaylık ve spontanlığın biricik yoldaşım. Herhangi bir hareketin nazik görünmesini sağlamakla kalmam, aynı zamanda şüpheli olanlar için de mazeretler yaratarak onları çekici hale getiririm, böylece onların

cesaretin mazur görülebilir faturaları olmalarını sağlarım. Bir kralın ihtiyatını insani, bir rahibin uysallığını yüce itaat ve kadınsı bir tereddüdü akliselimlik gibi gösterebilirim. Birinin edeben kusur olarak görüp kınadığını, ben tüm ciddiyetimle dikkate almaya değmeyecek bir şey gibi görüp ilgilenmem. Ama bunu da ılımlı bir halle yaparım ki ciddiyetsiz görünmesin.

Zaferlerim daha büyük olsun diye büyük düşmanlar edindim. Birçok erdem için birçok kötülüğü ayaklar altına aldım.

İçimde yıkıcı ve harap olan bir şey olmadığı için yalnızca yıkıntılar üzerinde kazandığım zaferleri ifşa etmem. Tüm küçüklüklerden nefret ederim. Asil bir doğumun ve kalbin yüceliğini taşıyorum. Sembolüm en aristokrat olan kuş atmacadır. Onu gece boyu ısıtan ya da kalbi korkudan donmamış olsa da onu ısıtabilecek olan küçük kuşu mazur gören atmacaya hayranım. Ama atmacayla yine karşılaşıp onun cömert tavrını ikinci kez sınamamak için uzaklara uçan küçük kuşa da hayranım.

En büyükler hep nazik olmuştur, nazikler de hep kahraman...”

Gerçekler, gölgeler ve insan

Tavus kuşu hünerini tüylerinin güzelliğine borçludur, kartal ise gökyüzünde süzülmesine. Uçmak isteyen bir devekuşuysa düşüşüyle hatırlanır. Oysa devekuşunun yapması gereken tüylerinin tuhaflığıyla övünmektir.

İnsanın saygınlığı hünerine bağlıdır. Şüphesiz sebat edip çalışanın her işte saygınlık kazanması mümkündür.

Ancak insanın doğasında gizlenmiş tek bir hüner vardır ki işte o insanı nadir bulunan değerli bir elmas yapar. İşte bu değerli saygınlığı elde edebilen insan da nadirdir.

İnsan kendine kördür. Ne kendindeki değerli yanı kolayca görür ne de arzularının zincirinden kurtulup değerli azınlığa ulaşabileceği dokunuşu arar. Ona göre en zor işlerin üstesinden gelebilecek kabiliyet onda vardır.

“Kendimize duyduğumuz hayranlık bizi kör eder,
bizi ancak zaman bu rüyadan uyandırır.”

“Ah, keşke bakıp saçımıza başımıza çekidüzen verebildiğimiz gibi anlayışımız için de aynalar olsaydı...”
serzenişinde haksız mıdır? Anlayışımızı düzeltebileceğimiz aynalar vardır elbet, ya başka bir insanın anlayışında parlatmak gerekir onu ya da kendi anlayışımızın duru sularında yıkamak...

Ancak zordur bu, çarpılmaya, kırılmaya, karartılmaya teşnedir her an. İnsan insanın aynasıdır derler. Oysa yeterince temiz bir aynadan yansıyanı açıklıkla kabul edecek bir yürek de Anka kuşuna benzer. İsmi var kendi yoktur. Duygularından rüşvet alan insanın yapacağı ilk iş, tez elden o aynayı kırmaktır. Kendi kendisinin yargıcı olan insan daha kalemi eline aldığı anda sözleşmesindeki boşlukları bırakın başkasına teslim etmeyi, kafasına göre kendisi doldurmaya başlar.

Öyleyse temiz bir anlayış aynası gerekir insana. Kendisine layık olan uğraşı bulması için de bu aynaya bakması...

Eğilimlerle uygun uğraşının buluşmasıdır ahengi yaratan. İskender’i İskender, Sezar’ı Sezar yapan da budur.